

УДК 343.98

doi: <https://doi.org/10.33270/01211203.56>

Чиж А. П. – аспірант відділу організації освітньо-наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1116-9085>

Використання спеціальних знань під час розслідування умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу

Метою дослідження є визначення типових форм спеціальних знань, які використовують слідчі під час розслідування умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, їхніх можливостей та окремих проблемних питань, що виникають у процесі їх реалізації. **Методологія.** Для досягнення поставленої мети застосовано спеціальні методи дослідження: системного аналізу, порівняльно-правовий, системно-структурний, а також загальнонаукові методи, зокрема діалектичний та метод аналогії. **Наукова новизна** дослідження полягає в тому, що на підставі аналізу слідчої та судової практики розслідування умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу вперше визначено ті форми спеціальних знань, які переважно застосовують слідчі для розв'язання окремих тактичних завдань. Також окреслено можливості й помилки, яких припускаються слідчі під час призначення деяких судових експертиз, а саме: товарознавчі, зокрема автотоварознавчі, трасологічні, пожежно-технічні, експертизи матеріалів, речовин і виробів. Доведено вагомe значення спеціалістів у проведенні оглядів місць подій та предметів, тобто тих слідчих (розшукових) дій, які є найпоширенішими для кримінальних проваджень досліджуваної категорії. **Висновки.** Обґрунтовано наукову позицію стосовно того, що експерти й спеціалісти є носіями спеціальних знань, використання яких є головною гарантією забезпечення ефективного розслідування умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу. Визначено типові види судових експертиз, зокрема й комплексних, які призначають слідчі під час розслідування злочинів цього виду. Акцентовано, що основним фактором, який має вирішальне значення у швидкому та повному вирішенні питань, що поставлені слідчим на вирішення судового експерта, є надання повних вихідних даних як щодо події, що відбулася, так і щодо об'єктів, направлених на дослідження. Обґрунтовано, що спеціалістів у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку з вчиненням умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, найчастіше залучають до оглядів місць події та предметів, обшуків, слідчих експериментів.

Ключові слова: знищення або пошкодження майна; працівник правоохоронного органу; спеціальні знання; експерт; спеціаліст; судова експертиза.

Вступ

Розслідування умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу (ст. 347 Кримінального кодексу України) – складний процес, що вимагає від слідчого виконання складних тактичних завдань. Їх значний обсяг передбачає використання спеціальних знань, носіями яких є спеціалісти й експерти. Останні наділені різними правовими статусами в кримінальному провадженні та мають різні рівні професійної компетентності. Ці фактори слід враховувати слідчим під час розслідування кримінального правопорушення, адже певним чином вони можуть вплинути на реалізацію засад кримінального провадження.

Аспекти використання спеціальних знань під час розслідування умисного знищення або пошкодження майна аналізували М. Бузинарський (Buzynarskyi, 2011) і Б. Слободянюк (Slobodianiuk, 2016). Ґрунтовне комплексне дослідження цієї проблематики в контексті кримінального правопорушення, передбаченого ст. 194 КК України, провела А. Боднар (Bodnar, 2019). Деякі особливості використання спеціальних знань під час розслідування посягань на майно працівників

правоохоронних органів, членів громадських формувань з охорони громадського порядку та їх близьких родичів дослідила В. Гусева. Вона проаналізувала особливості участі спеціалістів під час проведення огляду місця вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 347, 352 КК України, а також проблемні питання призначення та проведення деяких судово-криміналістичних експертиз й окремих непроцесуальних форм використання спеціальних знань (Husieva, 2021).

Вітчизняні науковці проблематику використання спеціальних знань під час розслідування умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу комплексно не вивчали. На нашу думку, це негативно впливає на правозастосовну практику, адже слідчі не мають науково обґрунтованих рекомендацій щодо забезпечення швидкого та повного розслідування кримінальних проваджень досліджуваної нами категорії.

Потреба в дослідженні цієї проблематики зумовлена ще й необхідністю впровадження міжнародного досвіду, зокрема передових методик проведення судових експертиз, сучасних техніко-

криміналістичних засобів у процес розслідування кримінальних правопорушень. Наприклад, зважаючи на той факт, що велику кількість кримінальних правопорушень, передбачених ст. 347 Кримінального кодексу України, вчиняють шляхом підпалу, потребують аналізу й визначення можливості впровадження у вітчизняну практику різних техніко-криміналістичних засобів, що дозволяють вирішувати окремі тактичні завдання, які підлягають з'ясуванню під час розслідування злочинів досліджуваних нами видів. До них належать, наприклад, інфрачервона фотографія як ефективний інструмент для виявлення плям крові на місцях підпалу (Bastide, Porter, & Renshaw, 2021), оптимізовані аналітичні методи аналізу нафтохімічних продуктів, які дозволяють криміналістам установлювати не тільки вид горючої рідини, яка була використана під час пожежі (навіть після події), але й визначати конкретний вид використаного палива (Pandohee, Hughes, Pearson, & Jones, 2020, p. 381), методи термогравіметричного аналізу (Liu, & Bian, 2018, p. 456), які активно досліджують зарубіжні науковці, тощо.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є визначення типових форм спеціальних знань, які використовують слідчі під час розслідування умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, їхніх можливостей та окремих проблемних питань, що виникають під час їх реалізації.

Для досягнення поставленої мети необхідно було виконати такі завдання:

1) проаналізувати слідчу та судову практику розслідування умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу задля визначення типових форм спеціальних знань, що використовують слідчі;

2) на підставі аналізу праць вітчизняних і зарубіжних учених окреслити можливості типових форм спеціальних знань, які використовують слідчі під час розслідування злочинів досліджуваної категорії;

3) з огляду на теоретичні напрацювання й емпіричні дані схарактеризувати проблемні питання, які існують у слідчій практиці під час реалізації визначених типових форм використання спеціальних знань у злочинах згаданої категорії.

Виклад основного матеріалу

Поняття «спеціальні знання» не містить свого нормативного закріплення в чинному законодавстві України. Фрагментарно воно міститься в Кримінальному процесуальному кодексі України та Законі України «Про судову експертизу». Як вдало зауважує О. Мотлях, обґрунтованіше зміст цього питання висвітлено в

наукових напрацюваннях учених-процесуалістів і криміналістів як радянської доби, так і сучасних вітчизняних (Motliakh, 2021, p. 59).

Так, наприклад, Б. Лук'янчиков, Є. Лук'янчиков і С. Петряєв переконують, що спеціальними знаннями слід вважати систему відомостей певної галузі науки або виду діяльності (ремесла), що застосовують слідчі, прокурори, суди або залучена ними для цього особа для розв'язання конкретних завдань кримінального провадження (Lukianchikov, Ye.D., Lukianchikov, B.Ye., & Petriaiev, 2019, p. 129). Загалом нам імпонує визначення, надане вченими, проте слід зауважити, що деякі науковці не відносять до суб'єктів використання спеціальних знань сторону обвинувачення, адже для них професійними є знання галузі права. Таку позицію підтримуємо й ми, оскільки використання спеціальних знань має здійснюватися на високому професійному рівні компетентними особами.

Не вдаючись до наукової дискусії з питань трактування поняття «спеціальні знання», пропонуємо з огляду на аналіз слідчої та судової практики визначити найпоширеніші форми спеціальних знань, які використовують слідчі під час розслідування умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу.

Відповідно до кримінального процесуального законодавства передбачено залучення до кримінального провадження як носіїв спеціальних знань таких суб'єктів, як експерт і спеціаліст. Згідно зі ст. 69 КПК України, експертом у кримінальному провадженні є особа, яка опанувала наукові, технічні або інші спеціальні знання, має право, відповідно до Закону України «Про судову експертизу», на проведення експертизи та якій доручено організувати дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань ("Закон України", 2012). Водночас у Законі України «Про судову експертизу» передбачено, що судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, і пройшли відповідну підготовку й отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності ("Закон України", 1994).

Експерт у кримінальному провадженні проводить кваліфіковане дослідження, за результатами якого складає висновки, які чинне кримінальне процесуальне законодавство визначає як процесуальне джерело доказів. Зважаючи на вище зазначене, судова експертиза є найбільш кваліфікованою формою використання спеціальних знань. Підтримуємо також позицію Г. Авдєєвої, яка

стверджує, що судова експертиза є важливим елементом науково-технічного забезпечення слідчої діяльності. Завдяки залученню експерта слідчий має змогу підвищити результативність розслідування злочину та скорочує його терміни. У висновку експерта міститься така доказова інформація, яку слідчому часто неможливо отримати без використання спеціальних знань (Avdieieva, 2021, р. 90). Залучення експерта відбувається за дорученням сторони кримінального провадження, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання ("Zakon Ukrainy", 2012).

За результатами аналізу слідчої та судової практики розслідування умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу робимо висновок, що найчастіше слідчі призначають такі види судових експертиз: товарознавчу (42 %), автотоварознавчу (85 %), трасологічну (22 %), матеріалів, речовин і виробів (21%), пожежно-технічну (12 %), фототехнічну та портретну (9 %), судово-психіатричну (8 %), відеозупису (7 %), вибухово-технічну (5 %), молекулярно-генетичну (3 %) тощо.

Товарознавча експертиза є однією з найпоширеніших судових експертиз у кримінальних провадженнях досліджуваної нами категорії, адже об'єктом її дослідження є предмет посягання. Як зазначає А. В. Боднар, ця експертиза є способом збирання доказів саме тих фактичних даних, які мають значення для правильного встановлення об'єктивних і суб'єктивних ознак кримінального правопорушення – тобто тих неочевидних фактів, які може встановити спеціаліст (спеціалісти)-товарознавець шляхом спеціального дослідження відповідних об'єктів (Bodnar, 2019, р. 148).

Слушну думку має О. В. Шевченко, який товарознавчою експертизою називає процесуальну дію, сутність якої полягає в проведенні судовим експертом-товарознавцем за завданнями сторін кримінального провадження та суду, науково обґрунтованого дослідження товарів, робіт і послуг з метою встановлення їх товарних властивостей та іншої споживацької інформації під час розв'язання завдань кримінального провадження із застосуванням систем і методів, яке оформлюють як висновки експерта (Shevchenko, 2017, р. 155).

Об'єктами товарознавчої експертизи є: а) вироби товарного походження (промислової та продовольчої груп); б) сировина, напівфабрикати, допоміжні матеріали; в) тара, упаковальні засоби товарного призначення у вигляді зразків (проб), як нові, так і вживані (що були в експлуатації); г) документи, що характеризують походження, вид, артикул, сорт, комплектність та інші показники товарів; ґ) інші речові докази, матеріали кримінального провадження (Bodnar, 2019, р. 152). У контексті нашого дослідження слід зауважити, що предметом товарознавчої експертизи переважно є

вироби саме товарного походження, які перебувають у стані повної непридатності або тимчасової непридатності, що унеможливує їх використання за цільовим призначенням.

Призначення судово-товарознавчої експертизи відбувається в декілька етапів, а саме: а) визначення необхідності проведення судово-товарознавчої експертизи; б) вибір експерта; в) складання постанови щодо проведення судово-товарознавчої експертизи; г) формулювання питань, які слід розв'язати експертам; д) ознайомлення з цією постановою підозрюваного; е) роз'яснення йому його прав (Bodnar, 2019, р. 158-159). Вважаємо, що під час розслідування умисного знищення або пошкодження майна, зокрема й працівника правоохоронного органу, судово-товарознавча експертиза має призначатися в кожному провадженні. Нашу позицію обґрунтовано ще й законодавчими положеннями, адже відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України слідчий або прокурор зобов'язані призначити експертизу для визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, який підтверджує розмір такої шкоди, розмір шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням ("Kryminalnyi protsesualnyi kodeks", 2012). Зважаючи на це, вважаємо, що виокремлення етапу щодо визначення необхідності проведення судово-товарознавчої експертизи є недоцільним під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з умисним знищенням або пошкодженням майна працівника правоохоронного органу.

Перед реалізацією подальших етапів призначення судово-товарознавчої експертизи, зокрема щодо складання постанови про її проведення та формулювання питань, які слід розв'язати експертам, слідчий зобов'язаний вжити ряд процесуальних заходів, покликаних забезпечити ефективне проведення таких досліджень. До них зокрема належать заходи, спрямовані на збирання усіх необхідних вихідних даних щодо об'єкта дослідження та обставин події.

Така потреба обумовлена тим, що вартість предметів (речей), які перебували у вжитку, має бути визначена відповідно до її ринкової вартості на момент учинення злочину. Для оцінки майна експерт має вирахувати відсоток зносу предмету, що обумовлений її попереднім використанням, який також позначається на їх вартості. Також слідчий зобов'язаний встановити, які пошкодження мав об'єкт дослідження до події злочину, чи перебував він у придатному для використання стані, які пошкодження були заподіяні внаслідок вчинення злочину тощо. Усі ці відомості слідчий має встановити й оформити процесуальним чином, а отримані матеріали направити на

дослідження судового експерта. Крім того, слідчий повинен визначити чи буде він направляти на дослідження експерта безпосередньо речові докази або обмежитися наданням матеріалів кримінальних проваджень. Ми вважаємо, що розв'язання цих питань залежить від слідчої ситуації, що склалася на певному етапі розслідування. Водночас з метою найбільш оптимального їх розв'язання слідчий може звернутися за консультацією до спеціаліста – експерта-товарознавця. Останній також допоможе правильно сформулювати питання, що слід розв'язати експертові.

Проте що під час розслідування досліджуваної категорії кримінальних проваджень на експерта-товарознавця покладено завдання щодо визначення не лише вартості пошкодженого майна, але й знищеного. Як приклад можна навести кримінальне провадження № 12018170190000353, яке розглядав Ленінський районний суд м. Полтави. Відповідно до обставин справи обвинувачений вирішив помститися дільничному інспектору поліції Кобеляцького ВП ГУНП в Полтавській області у зв'язку з тим, що останній неодноразово складав щодо нього протоколи про вчинення ним адміністративних правопорушень. З метою реалізації свого злочинного умислу обвинувачений прибув на територію домоволодіння потерпілого та за допомогою запальнички підпалив 95 тюків сіна. Унаслідок умисного знищення майна, що належить працівнику правоохоронного органу, учиненого шляхом підпалу, потерпілому завдано шкоду в розмірі 4750 грн ("Vyrok Leninskoho", 2019). Вважаємо, що в таких випадках слідчий повинен провести дії, спрямовані як на установлення індивідуальних ознак знищеного майна, так і на підтвердження його наявності.

Перед призначенням судово-товарознавчої експертизи слідчий має враховувати той факт, що в окремих випадках судовому експерту доцільно не просто ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, але й безпосередньо оглянути знищене чи пошкоджене майно, а особливо, коли посягання вчинене щодо нерухомого майна. Так, наприклад, у кримінальному провадженні № 12018200060000317, яке розглядав Охтирський міськрайонний суд Сумської області, обвинувачений, привівши наступальну осколковою ручну гранату дистанційної дії РГД-5 у бойовий режим, з метою використання вражаючих факторів її вибуху для пошкодження майна потерпілого, застосував вказаний бойовий припас, перекинувши його до двору домоволодіння в напрямку автомобіля Chevrolet Niva 2123. У результаті дії вражаючих факторів вибуху, що відбувся внаслідок застосування обвинуваченим наступальної осколкової ручної гранати дистанційної дії РГД-5, відбулося пошкодження належного потерпілому майна, а

саме: автомобіля Chevrolet Niva 2123, фасаду, вікон і даху житлового будинку, чим потерпілому спричинив матеріальну шкоду. Вважаємо, що за таких умов й у подібних слідчих ситуаціях доречно, щоб експерт безпосередньо оглядав пошкоджене майно. За неможливості проведення огляду, доцільно не обмежуватися оглядом місця події, але й допитувати власника та користувачів майна з приводу попереднього його стану ("Vyrok Okhtyrskoho", 2019). Таким чином, на слідчого покладено ще й обов'язок інформування потерпілого та інших зацікавлених осіб про неможливість здійснення дій, спрямованих на зміну стану речових доказів (у цьому разі – предмета посягання).

Ще одним з різновидів поширених судових експертиз, які призначають під час розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 347 Кримінального кодексу України є авто-товарознавча експертиза. Автотоварознавство системно вивчає транспортні засоби (їхні складові частини) як товар, методи пізнання їх споживної вартості (цінності), вартісні значення технологічних аспектів їхнього відновлювального ремонту, вимоги до якості ремонту (Malyshko, & Yesypenko, 2021, p. 305).

Одним з етапів автотоварознавчого дослідження є технічний огляд колісного транспортного засобу. Він дає змогу ідентифікувати колісний транспортний засіб; визначити його технічний стан; комплектність; характер й обсяг завданих автотранспортному засобу пошкоджень; пробіг та інші необхідні для дослідження показники. Чинне законодавство України передбачає можливість здійснення автотоварознавчого дослідження та складання висновку без особистого огляду колісного транспортного засобу експертом. Таке можливо лише за рішенням органу (або особи), який призначив експертизу (залучив експерта) за умови надання всіх необхідних даних, потрібних для проведення дослідження (Malyshko, & Yesypenko, 2021, p. 306-307). Вважаємо, що за таких умов, задля забезпечення невідчуження транспортних засобів, які стали предметом посягання, доцільним є накладення на них арешту та зберігання на спеціальних штрафмайданчиках. Загалом специфіка призначення та проведення автотоварознавчих експертиз є аналогічною специфіці товарознавчих досліджень.

Ми вважаємо, що висновки експертів, отримані за результатами проведення товарознавчих й автотоварознавчих досліджень, мають вагоме значення для розслідування, оскільки дозволяють констатувати факт заподіяння матеріальної шкоди потерпілому, сприяють визначенню фактичного розміру заподіяної шкоди, яка може бути стягнена на користь потерпілого шляхом подання цивільного позову.

Наступний вид судової експертизи – трасологічна, різновидами якої є: дактилоскопічна експертиза, експертиза слідів ніг людини та взуття, слідів лап і зубів тварин, слідів зламу й інструментів, засобів виробництва масових виробів, замкальних і запобіжних пристроїв, цілого за частинами, холодної зброї та експертизи вузлів ("Nakaz Ministerstva yustytzii", 1998).

До основних завдань трасологічної експертизи належать: 1) ідентифікація або визначення родової (групової) належності індивідуально визначених об'єктів за матеріально фіксованими слідами-відображеннями їх слідоутворювальних поверхонь; 2) діагностика (встановлення властивостей, станів) об'єктів; 3) ситуалогічні завдання (встановлення механізму слідоутворення тощо); 4) встановлення фактів, що належать до просторових, функціональних, структурних, динамічних і деяких інших характеристик процесу слідоутворення, а також особливостей слідоутворювальних об'єктів ("Nakaz Ministerstva yustytzii", 1998).

Важливою особливістю, яка впливає на результати трасологічних досліджень, є сукупність об'єктів, які слід надіслати експерту: 1) слід з об'єктом носієм, а за неможливості – копія сліду; 2) об'єкт, яким, можливо, був залишений слід; 3) за необхідності – схеми та дані про місце, час виявлення слідів, умови, у яких були об'єкти зі слідами до їх направлення на експертизу (Bodnar, 2018, p. 288).

Визначаючись із можливостями й особливостями призначення судових трасологічних експертиз, слід зауважити, що основним джерелом надходження об'єктів для трасологічного дослідження є проведення огляду місця події. Як зазначає А. В. Боднар, обстановка на місці події в провадженнях щодо знищення або пошкодження майна може містити всі види трасологічних слідів, що утворилися внаслідок механічного, хімічного, біологічного та температурного впливу.

Специфікою умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу є те, що для них характерними є наявність слідів, що утворилися переважно внаслідок механічного та температурного впливу. Водночас, як свідчить проведений нами аналіз, трасологічні експертизи, спрямовані на встановлення механізму знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу слідчі призначають лише в разі виявлення знаряддя вчинення кримінального правопорушення (вогнепальної зброї, ножів, сокир тощо). Причому для більшості кримінальних правопорушень, де, наприклад, відбувалося зіткнення колісних транспортних засобів або їх пошкодження шляхом завдання ударів по окремих фрагментах нерухомого майна (наприклад, ударів ногою по фарах, бічних дзеркалах заднього виду тощо) експертизи не призначалися. Зазначене дозволяє зробити висновок, що слідчі в повному

обсязі не використовують можливості трасологічних експертиз.

Для досліджуваних кримінальних проваджень характерними є трасологічні експертизи, спрямовані на ідентифікацію слідів низу взуття та транспортних засобів за слідами шин. У цьому контексті слід зауважити, що за відбитками шин автомобіля, виявлених на ґрунті, не завжди може бути ідентифіковано транспортний засіб, який був на місці вчинення злочину.

Неможливість ідентифікації транспортного засобу досить часто обумовлена ще й тим фактом, що до моменту його направлення на судову експертизу, може відбутися заміна коліс або шин. У зв'язку з цим, задля забезпечення ідентифікації автомобіля, сліди якого виявлено під час огляду місця події, як зазначає М. Г. Чернець, варто здійснити такі дії: 1) окрім відбитків шин, для ідентифікації транспортного засобу слід використовувати показання свідків щодо моделі та кольору транспортного засобу, сліди осипу скла та лакофарбових матеріалів на місці ДТП та пошкодження на самому автомобілі; 2) для визначення факту заміни шин на автомобілі після вчинення злочину слідчому слід вилучити всі комплекти шин, які будуть знайдені у домоволодінні або гаражі підозрюваного; 3) підтвердити факт заміни шин на певному автомобілі можна шляхом допиту працівників станцій технічного обслуговування, розташованих поруч із місцем проживання підозрюваного або на шляху руху автомобіля від місця вчинення злочину до його будинку (Chernets, 2021, p. 114).

Щодо експертизи матеріалів, речовин і виробів, то потреба в її призначенні має місце в тих кримінальних провадженнях досліджуваної нами категорії, що вчинені шляхом підпалу. Для них характерним є й призначення пожежно-технічних експертиз.

Криміналістичне дослідження місця пожежі потребує збору, аналізу та інтерпретації речових доказів, виявлених на місці події, щоб допомогти визначити, чи стала пожежа наслідком нещасного випадку чи навмисної дії. Стандартизовані методи зазвичай використовують як частину розслідування, щоб визначити, чи був використаний прискорювач (наприклад, бензин) для ініціювання чи збільшення швидкості поширення вогню (DeTata, 2018, p. 8). За вказаних обставин, досить поширеною є експертиза нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів. Завдяки цьому виду дослідження можна визначити групу горючості конкретного матеріалу, швидкість поширення полум'я за певним матеріалом, тривалість горіння окремих предметів у конкретних умовах, температуру займання, горіння нафтопродуктів та будь-яких інших матеріалів (Slobodianiuk, 2016, p. 156). Типові питання, які ставлять на розв'язання експертів під час призначення експертизи

нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів, це:

1. Чи належать надані на дослідження об'єкти до нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів? Якщо так, то до яких саме?

2. Чи є на наданих на дослідження об'єктах сліди нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів, легкозаймистих або горючих рідин (у залишках, вилучених на місці пожежі чи змивах, відібраних в особи)?

3. Чи мають надані на дослідження зразки нафтопродуктів спільну родову, групову належність та чи складали раніше єдиний об'єм (єдину масу) ("Nakaz Ministerstva yustytzii", 1998) ?

Для кримінальних проваджень досліджуваної нами категорії характерним є також призначення комплексних судових експертиз. Основними процесуальними ознаками комплексної експертизи є такі:

– встановлення не лише фактичних даних, а й обставин, які потребують доказуванню по справі;

– дослідження, що проводиться на підставі взаємозв'язку різних сфер знань, прийомів і методів;

– проведення експертизи кількома (не менше ніж двох) експертами, які мають різні спеціальності (спеціалізації) та, відповідно, розділення функцій між ними;

– складна сукупність експертних досліджень, кожне з яких самостійне в процесуальному відношенні, проте пов'язані між собою єдиною метою;

– єдине дослідження не виключає можливості роздільного вивчення об'єкта дослідження;

– спільний аналіз і колегіальна оцінка проведеного дослідження; логічна узгодженість і несуперечність отриманих висновків; оформлення спільного висновку (Lysenko, & Martosenko, 2021, р. 96). За результатами аналізу слідчої та судової практики розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної нами категорії доходимо висновку, що найпоширенішими є такі комплексні судові експертизи, як комплексна автотоварознавча та трасологічна, а також комплексна судова пожежно-технічна, матеріалознавча й трасологічна.

Достатньо поширеною процесуальною формою спеціальних знань, яку застосовують під час розслідування умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, є залучення спеціалістів. Згідно зі статтею 71 КПК України, спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування та судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок ("Kryminalnyi protsesualnyi kodeks", 2012). Тобто слідчий має право залучати спеціаліста для отримання технічної допомоги або

отримання консультацій, що передбачають застосування спеціальних знань.

Спеціаліст звертає увагу особи, яка здійснює розслідування, на обставини, що мають значення для кримінального провадження, виявлені ним у процесі вивчення слідів, предметів, технічних засобів, знарядь і пристосувань, які могли використовувати під час вчинення злочину. Він повідомляє необхідні довідкові дані; зазначає обставини, що сприяли вчиненню злочину; висловлює міркування щодо можливості перевірки зібраних даних за криміналістичними обліками (колекціями, картотеками, інформаційно-пошуковими системами, автоматизованому банку даних). Зважаючи на вище зазначене, огляд місця події без спеціаліста можна розцінювати як тактичну помилку (Bodnar, 2019, р. 88).

За результатами аналізу матеріалів кримінальних проваджень досліджуваної нами категорії доходимо висновку, що найчастіше слідчі залучають інспекторів-криміналістів. Під взаємодією слідчого та інспекторів-криміналістів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень слід розуміти спільну узгоджену діяльність зазначених суб'єктів із застосуванням технічних або інших засобів під час виявлення, фіксації, вилучення, пакування та попереднього дослідження слідової інформації, а також техніко-криміналістичного забезпечення фіксації перебігу та результатів слідчих (розшукових) дій з метою забезпечення ефективності кримінального провадження (Pchelina, 2020, р. 111).

Інспектор-криміналіст як спеціаліст також може бути залучений до участі в огляді, слідчому експерименті, обшуку та інших слідчих діях, якщо слідчий вбачатиме в цьому потребу. Основною його функцією є надання безпосередньої технічної допомоги щодо здійснення фіксації перебігу слідчої дії, відшукування, вилучення та пакування речових доказів, складення схем, планів тощо (Husieva, 2021, р. 291). Крім цього, інспектор-криміналіст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани та схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, відбитки та зліпки, оглядати та вилучати речі й документи, які мають значення для кримінального провадження (Furman, Prykhodko, Nechesniuk, & Kharechko, 2018, р. 18).

Характерним для досліджуваної нами групи кримінальних правопорушень є проведення додаткового огляду місця події, а також оглядів предметів чи інших приміщень, обшуків і слідчих експериментів. До участі в цих слідчих (розшукових) діях залучають інспекторів-криміналістів, а також спеціалістів у галузі пожежної безпеки, спеціалістів у галузі експертизи матеріалів, речовин та виробів, працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій та інших органів й установ.

Наукова новизна

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що на підставі аналізу слідчої та судової практики розслідування умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, вперше визначено ті форми використання спеціальних знань, які найчастіше застосовують слідчі для вирішення окремих тактичних завдань. Також окреслено можливості та помилки, яких припускаються слідчі під час призначення деяких судових експертиз, серед яких: товарознавчі, зокрема автотоварознавчі, трасологічні, пожежно-технічні, експертизи матеріалів речовин і виробів. Доведено вагоме значення спеціалістів у проведенні оглядів місць подій та оглядів предметів, тобто тих слідчих (розшукових) дій, які є найпоширенішими для кримінальних проваджень досліджуваної категорії.

Висновки

Проведене дослідження дало змогу здійснити такі висновки:

1. Експерти та спеціалісти є носіями спеціальних знань, використання яких є головною гарантією забезпечення ефективного розслідування умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу.

2. Типовими експертизами під час розслідування умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу слід вважати: товарознавчу (42 %), автотоварознавчу (85 %), трасологічну (22 %), матеріалів, речовин і виробів (21 %), пожежно-технічну (12 %), фототехнічну та портретну експертизу (9 %), судово-психіатричну (8 %), відеозвукозапису (7 %), вибухово-технічну (5 %), молекулярно-генетичну (3 %) тощо.

3. До типових комплексних судових експертиз, які призначають під час розслідування злочинів досліджуваного нами виду, належать: комплексна автотоварознавча й трасологічна експертиза, а також комплексна судова пожежно-технічна, матеріалознавча та трасологічна експертиза.

4. Основним фактором, що має вирішальне значення у швидкому та повному розв'язанні питань, що поставлені слідчим на вирішення судового експерта, є надання повних вихідних даних як щодо події, яка мала місце, так і щодо об'єктів, направлених на дослідження.

5. Спеціалістів у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку з вчиненням умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, переважно залучають до оглядів місць події та предметів, обшуків, слідчих експериментів.

6. Найчастіше до участі в слідчих (розшукових) діях залучають інспекторів-криміналістів, спеціалістів у галузі пожежної безпеки, спеціалістів у галузі експертизи матеріалів, речовин і виробів, працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій та інших спеціалістів.

У зазначеному дослідженні окреслено найтиповіші форми використання спеціальних знань, які застосовують під час розслідування умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу. Зважаючи на актуальність досліджуваної проблематики, ця проблематика потребує подальших ґрунтованих досліджень з урахуванням потреб правоохоронних органів.

REFERENCES

- Avdieieva, H.K. (2021). Mistse sudovoi ekspertyzy u naukovo-tekhnichnomu zabezpechenni slidchoi diialnosti v umovakh zmahalnoho kryminalnoho provadzhennia [The place of forensic examination in the scientific and technical support of investigative activities in the context of adversarial criminal proceedings]. *Pytannia borotby zi zlochynnistiu, The fight against crime*, 41, 88-93. doi: 10.31359/2079-6242-2021-41-88 [in Ukrainian].
- Bastide, B., Porter, G., & Renshaw, A. (2021). The effects of heat on the physical and spectral properties of bloodstains at arson scenes. *Forensic Science International*, 325, 110891. doi: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2021.110891>.
- Bodnar, A.V. (2018). Trasolohichna ekspertyza pid chas rozsliduvannia znyshchennia abo poshkodzhennia maina [Trasological Expertise during the Investigation of Property Destruction or Damage]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrisnih sprav, Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 2(107), 281-292. Retrieved from <https://scientbul.naiau.kiev.ua/index.php/scientbul/article/view/872> [in Ukrainian].
- Bodnar, A.V. (2019). Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia znyshchennia abo poshkodzhennia maina [Use of specialized knowledge in the investigation of destruction or damage to property]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Buzynarskyi, M.Yu. (2011). Metodyka rozsliduvannia umysnoho znyshchennia abo poshkodzhennia maina shliakhom pidpalu [Method of investigation of intentional elimination or damage of state and private property by an arson]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

- Chernets, M.H. (2021). Problemy identyfikatsii transportnoho zasobu za slidamy shyn na gruntі [Problems of vehicle identification by tire marks on the soil]. *Pravo i bezpeka, Law and Safety*, 2(81), 111-115. doi: <https://doi.org/10.32631/pb.2021.2.14> [in Ukrainian].
- DeTata, D. (2018). Forensic Sciences-arson residues. *Reference Module in Chemistry, Molecular Sciences and Chemical Engineering*. doi: <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-409547-2.14450-6>.
- Furman, Ya.V., Prykhodko, Yu.P., Nechesniuk, M.V., & Kharechko, N.V. (2018). *Dii uchasnykiv slidcho-operativnoi hrupy na misti podii, poviazanomu z vybukhom [The actions of the members of the investigative task force at the scene related to the explosion]*. Kyiv: NAVS [in Ukrainian].
- Husieva, V.O. (2021). Teoretychni osnovy metodyky rozsliduvannia zlochyniv proty avtorytetu orhaniv derzhavnoi vlady u sferi pravookhoronnoi diialnosti [Theoretical bases of a methods of investigating crimes against authority of public authorities in terms of law enforcement activity]. *Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: vid 13 kvit. 2012 r. No. 4651-VI [Criminal Procedural Code of Ukraine from April 13, 2012, No. 4651-VI]. (n.d.). zakon0.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
- Liu, J.-da, & Bian, C. (2018). Thermogravimetric analysis of arson evidence. *Procedia Engineering*, 211, 456-462. doi: <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.12.036>.
- Lukianchikov, Ye.D., Lukianchikov, B.Ye., & Petriaiev, S.Yu. (2019). Vykorystannia spetsialnykh znan u kryminalnomu provadzhenni [The use of special knowledge in criminal proceedings]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskiy politekhnichnyi instytut", Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"*, 4(44), 125-130 [in Ukrainian].
- Lysenko, N.V., & Martosenko, M.H. (2021). Mozhlyvosti kompleksnykh sudovykh tovaroznavchykh ekspertyz [Possibilities of complex forensic commodity examinations]. *Grundlagen der modernen wissenschaftlichen Forschung: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 312). Vinnytsia: Yevrop. nauk. platforma. doi: 10.36074/logos-10.09.2021.26 [in Ukrainian].
- Malysheko, O.V., & Yesypenko, O.H. (2021). Zahalni aspekty avtotovaroznavchoi ekspertyz [General aspects of automotive examination]. *Aktualni pytannia teorii ta praktyky v haluzi prava, osvity, sotsialnykh ta povedinkovykh nauk – 2021, Actual issues of theory and practice in the field of law, education, social and behavioral sciences: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 305-308). Chernihiv: Akad. DPtS [in Ukrainian].
- Motliakh, O. (2021). Spetsialni znannia v polihrafologii ta yikh osoblyvosti [Special Knowledge in Polygraphology and their Features]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav, Scientific Herald of the National Academy of Internal Affairs*, 1(118), 58-66. doi: <https://doi.org/10.33270/01211181.58> [in Ukrainian].
- Nakaz Ministerstva yustytzii "Pro zatverdzhennia Instruksii pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen": vid 8 zhovt. 1998 r. No. 390 [Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine "About the statement of the Instruction on appointment and carrying out of forensic examinations and expert researches and Scientific and methodical recommendations concerning preparation and appointment of forensic examinations and expert researches" from October, 8, 1998 No. 390]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> [in Ukrainian].
- Pandohee, J., Hughes, J.G., Pearson, J.R., & Jones, A.H. (2020). Chemical fingerprinting of petrochemicals for arson investigations using two-dimensional gas chromatography - flame ionisation detection and multivariate analysis. *Science & Justice*, 60(4), 381-387. doi: <https://doi.org/10.1016/j.scijus.2020.04.004>.
- Pchelina, O. (2020). Vzaiemodiia slidchoho ta inspektoriv-kryminalistiv pid chas dosudovoho rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen [Interaction between investigators and forensic inspectors during the pre-trial investigation of criminal offenses]. *Znannia yevropeiskoho prava, Juris Europensis Scientia*, 1, 107-111. doi: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i1.59> [in Ukrainian].
- Shevchenko, O.V. (2017). Vykorystannia spetsialnykh tovaroznavchykh znan pid chas dosudovoho rozsliduvannia [Use of special commodity knowledge during pre-trial investigation]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Slobodianiuk, B.K. (2016). Rozsliduvannia umysnoho znyshchennia abo poshkodzhennia chuzhoho maina [The investigation of intentional destruction or damage of another's property]. *Candidate's thesis*. Irpin [in Ukrainian].
- Vyrok Leninskoho raionnoho sudu m. Poltava vid 29 zhovt. 2019 r., sudova sprava No. 532/2033/18 [The verdict of the Leninsky district court of Poltava from October 29, 2019, court case No. 532/2033/18]. (n.d.). reyestr.court.gov.ua. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85461427> [in Ukrainian].
- Vyrok Okhtyrskoho miskraionnoho sudu Sumskoi oblasti vid 4 veres. 2019 r., sudova sprava No. 583/3476/18 [Judgment of the Okhtyrka City District Court of Sumy Region from September 4, 2019, court case No. 583/3476/18]. (n.d.). reyestr.court.gov.ua. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84027151> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro sudovu ekspertyzu": vid 25 liut. 1994 r. No. 4038-XII [Law of Ukraine "On forensic examination" from February 25, 1994. No. 4038-XII]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Авдеева Г. К. Місце судової експертизи у науково-технічному забезпеченні слідчої діяльності в умовах змагального кримінального провадження. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2021. № 41. С. 88–93. doi: 10.31359/2079-6242-2021-41-88.
- Bastide B., Porter G., Renshaw A. The effects of heat on the physical and spectral properties of bloodstains at arson scenes. *Forensic Science International*. 2021. No. 325. P. 110891. doi: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2021.110891>.
- Боднар А. В. Трасологічна експертиза під час розслідування знищення або пошкодження майна. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (107). С. 281–292. URL: <https://scientbul.naiu.kiev.ua/index.php/scientbul/article/view/872>.
- Боднар А. В. Використання спеціальних знань під час розслідування знищення або пошкодження майна : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 205 с.
- Бузинарський М. Ю. Методика розслідування умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 19 с.
- Чернець М. Г. Проблеми ідентифікації транспортного засобу за слідами шин на ґрунті. *Право і безпека*. 2021. № 2 (81). С. 111–115. doi: <https://doi.org/10.32631/pb.2021.2.14>.
- DeTata D. Forensic Sciences-arson residues. *Reference Module in Chemistry, Molecular Sciences and Chemical Engineering*. 2018. doi: <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-409547-2.14450-6>.
- Фурман Я. В., Приходько Ю. П., Нечеснюк М. В., Харченко Н. В. Дії учасників слідчо-оперативної групи на місці події, пов'язаному з вибухом : метод. рек. Київ : НАВС, 2018. 45 с.
- Гусева В. О. Теоретичні основи методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2021. 538 с.
- Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
- Liu J.-da, Bian C. Thermogravimetric analysis of arson evidence. *Procedia Engineering*. 2018. No. 211. P. 456–462. doi: <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.12.036>.
- Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є., Петряев С. Ю. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2019. Вип. 4 (44). С. 125–130. (Серія «Політологія. Соціологія. Право»).
- Лисенко Н. В., Мартосенко М. Г. Можливості комплексних судових товарознавчих досліджень. *Grundlagen der modernen wissenschaftlichen Forschung* : Міжнар. наук.-практ. конф. (Вінниця, 10 верес. 2021 р.). Вінниця : Європ. наук. платформа, 2021. 312 с. doi: 10.36074/logos-10.09.2021.26.
- Малишко О. В., Єсипенко О. Г. Загальні аспекти автоварознавчої експертизи. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук – 2021* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 22–23 квіт. 2021 р.). Чернігів : Акад. ДПТС, 2021. 398 с.
- Мотлях О. Спеціальні знання в поліграфології та їх особливості. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1. Т. 118. С. 58–66. doi: <https://doi.org/10.33270/01211181.58>.
- Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
- Pandohee J., Hughes J. G., Pearson J. R., Jones A. H. Chemical fingerprinting of petrochemicals for arson investigations using two-dimensional gas chromatography – flame ionisation detection and multivariate analysis. *Science & Justice*. 2020. No. 60 (4). P. 381–387. doi: <https://doi.org/10.1016/j.scijus.2020.04.004>.
- Пчеліна О. Взаємодія слідчого та інспекторів-криміналістів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. *Знання європейського права*. 2020. № 1. С. 107–111. doi: <https://doi.org/10.32837/chem.v0i1.59>.
- Шевченко О. В. Використання спеціальних товарознавчих знань під час досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 317 с.
- Слободянюк Б. К. Розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2016. 238 с.
- Вирок Ленінського районного суду м. Полтава від 29 жовт. 2019 р., судова справа № 532/2033/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85461427>.
- Вирок Охтирського міськрайонного суду Сумської області від 4 верес. 2019 р., судова справа № 583/3476/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84027151>.
- Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

Стаття надійшла до редколегії 25.05.2021

Chyzh A. – Postgraduate Student of the Department of Organization of Educational and Scientific Training of the Kharkov National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1116-9085>

Use of Special Knowledge during Investigation of Intentional Destruction or Damage of Property of a Law Enforcement Officer

*The **purpose** of the article is to determine the typical forms of special knowledge used by investigators in the investigation of intentional destruction or damage to the property of a law enforcement officer, their capabilities and some problematic issues that arise during their implementation. **Methodology.** To achieve this goal, special research methods were used, namely: the method of system analysis, comparative law, system-structural, as well as general scientific methods, including the dialectical method and the method of analogy. The **scientific novelty** of the study is that based on the analysis of investigative and judicial practice of investigation of intentional destruction or damage to property of a law enforcement officer for the first time identified those forms of special knowledge that are most often used by investigators to solve certain tactical tasks. Possibilities and mistakes made by investigators during the appointment of some forensic examinations, including: commodity, including automotive, trasological, fire and technical, examination of materials of substances and products are revealed separately. Emphasis is placed on the important role of specialists in conducting site inspections and inspections of objects, ie those investigative (search) actions that are most common for criminal proceedings in the category under study. **Conclusions.** The scientific position is substantiated that experts and specialists are carriers of special knowledge, the use of which is the main guarantee of ensuring an effective investigation of intentional destruction or damage to the property of a law enforcement officer. Typical types of forensic examinations, including complex ones, are appointed, which are appointed by investigators during the investigation of crimes of the mentioned type. It is emphasized that the main factor that plays a crucial role in the rapid and complete resolution of the issues raised by the investigator to the forensic expert is the provision of complete initial data both on the event that took place and on the objects sent for investigation. It is substantiated that specialists in criminal proceedings initiated in connection with the commission of intentional destruction or damage to the property of a law enforcement officer are most often involved in site inspections, inspections of objects, searches, investigative experiments.*

Keywords: destruction or damage of property; law enforcement officer; special knowledge; expert; specialist; forensic examination.